

Elke auteur spreidt daarbij zijn eigenaardigheden ten toon en berijdt met verve zijn stokpaarden. J. L. Price legt de nadruk op de flexibiliteit en de professionalisering van het Hollands patriciaat, relateert het aristocratiseringsproces en acht de ideologische tweespalt even belangrijk als de factiestrijd. L. Kooijmans verwerkt als enige onbekend archiefmateriaal en beklemtoont het belang van familierelaties en risicobeperkende maatregelen in de handel; hij blijkt sterk beïnvloed door J. I. Israel. C. A. Davids gaat uitvoerig in op de culturele effecten van de zeevaart, de expansie van de handel, de partenrederij, de oorlogvoering, de kaapvaart en de recrutering, maar wijdt niet veel aandacht aan het kernpunt: het leven van de zeeman. A. Th. van Deursen schildert de publieke kerk wederom als een kerk van ondubbelzinnig calvinistische signatuur en beschouwt de dominees louter binnen dit kader; hij geeft daarbij blijk van een grote aversie tegen de theologie als wetenschap. H. L. Zwitser besteedt aandacht aan de quote, de staat van oorlog, de militaire revolutie, de oorlogvoering, de werving en de rol van het leger in het volkskarakter, maar veronachtzaamt het kernpunt: het leven van de soldaat. K. van Berkel beklemtoont de vervlechting van wetenschap en raria, van wetenschap en geleerdheid en van universitaire en praktische wetenschap, die pas na 1650 gescheiden gingen. E. van de Wetering legt de nadruk op de praktische scholing, de bohemienachtige inslag en de hoge eigendunk van de schilders en relateert in sterke mate de allegorische betekenis van hun doeken; zijn uitdagend opstel roeit recht tegen de stroom van de laatste decennia in. E. M. Kloek plaatst kanttekeningen bij het clichébeeld van de vrouw dat buitenlandse tijdgenoten en latere historici hebben gecreëerd, maar komt bij gebrek aan gegevens niet veel verder. J. de Vries schenkt royaal aandacht aan de commercialisering en de specialisering van de landbouw, de droogmakerijen en de relatie tussen stad en platteland, maar omzeilt de kernvraag: het leven van de boer. L. Noordegraaf schetst de gevolgen van duurte, pest en oorlog voor de preindustriële samenleving en beklemtoont dat in slechte tijden een groot deel van Hollands bevolking op de rand van het bestaansminimum balanceerde; het relaas blijft echter erg abstract. E. K. Grootes behandelt de bekende schrijvers tenslotte aan de hand van de sociale laag waaruit zij afkomstig waren, zodat het opstel nogal sterk het karakter van een inventarisatie heeft.

De kwaliteit en de leesbaarheid van het boek staan niet ter discussie. Het verschaft op tal van terreinen een uitstekend overzicht van de stand van zaken en verdient grote waardering. De vraag blijft alleen voor wie het is geschreven. Het lijkt mij voor de ontwikkelde leek zonder voorkennis niet eenvoudig te verteren. De historici die niet in de zeventiende eeuw zijn gespecialiseerd maar wel in leesbare vorm kennis willen nemen van de resultaten van het onderzoek zullen er daarentegen veel genoegen aan beleven.

G. de Bruin

E. K. Grootes, *Visie in veelvoud. Opstellen van prof. dr. E. K. Grootes over zeventiende-eeuwse letterkunde ter gelegenheid van zijn zestigste verjaardag*, M. Spies, J. Jansen, ed. (Amsterdam: Amsterdam university press, 1996, vii + 211 blz., f39,50, ISBN 90 5356 200 1).

Al bijna drie decennia is E. K. Grootes toonaangevend onder de universitaire neerlandici wier werkterrein bij de zeventiende-eeuwse letterkunde ligt. Hij is bovendien een van de veelzijdigsten. Zijn aandacht bestrijkt grote en kleine auteurs, hoge en lage genres, literaire theorie en processen van tekstproductie en tekstreceptie. Als hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam, waar literatuurgeschiedenis van oudsher wordt bedreven met een open oog voor de historische en sociale context, heeft hij door zijn geschriften en redacteurschappen, en door het

begeleiden van zo'n vijftien proefschriften, de vakbeoefening richtinggevend beïnvloed.

Voor zijn zestigste verjaardag verzamelden M. Spies en J. Jansen twaalf van Grootes' belangrijkste studies en completeerden die selectie met een bibliografie. Als criterium bij de keuze gold dat men Grootes in ieder geval aan het woord wilde laten over de vijf reuzen uit de zeventiende-eeuwse canon (Hooft, Vondel, Huygens, Cats, en natuurlijk Bredero, naar wie altijd Grootes' bijzondere belangstelling is uitgegaan en die hier tweemaal vertegenwoordigd is). Naast elk van deze zes bijdragen is vervolgens een naar benadering vergelijkbare studie geplaatst, over een *poeta minor* of een ondergeschoven genre. In de inleiding belicht redacteur Jansen de gekozen bijdragen als exemplarische stadia in Grootes' wetenschappelijke ontwikkeling. Onderzoek van de sociale functie van literatuur is bij alle diversiteit een constante in zijn oeuvre. Het gaat hem steeds om de verbanden tussen tekst, lezer en werkelijkheid. Wat zijn de wisselwerkingen? Welke externe, maatschappelijke factoren bewerkstelligen dat de letterkunde zich voortdurend vernieuwt?

Historici kunnen hier veel van hun gading vinden. In vrijwel elk artikel is het begrip 'historische kennis' gethematiseerd, zowel onze huidige kennis van de Gouden Eeuw, als het inzicht dat zeventiende-eeuwers zelf hadden in hun eigen tijd en hun voorgeschiedenis. Het openingsartikel, Grootes' inaugurele rede uit 1980, toetst Ariès' stelling dat de adolescentie pas in de achttiende eeuw werd 'uitgevonden', aan het opiniërende werk van Jacob Cats. Via duidelijk afgebakende theoretische redeneringen en met zorgvuldig tekstonderzoek wordt de conclusie bereikt dat Cats en Ariès niet helemaal compatibel zijn. Het concept 'adolescentie' past in een visie van de menselijke ontwikkeling als een autonoom proces. Bij Cats is de mens allerm minst autonoom, maar ingebed in Gods plan met de wereld. Wie de jeugdige driften kanaliseert en in het huwelijk laat uitmonden, voegt zich naar de scheppingsorde. Grootes' eindoordeel is typerend: 'Deze discrepantie tussen toen en nu maakt dat we soms op onze vragen een antwoord krijgen, dat met die vragen in een zekere spanning blijft staan' (23).

Als rechtstreekse historische bron is literatuur weliswaar ongeschikt, maar toch kunnen literatuurhistorie en mentaliteitsgeschiedenis, mits op verantwoorde wijze beoefend, elkaar over en weer verrijken. In een ander artikel, 'Zeventiende-eeuwse literatuur als bron van historische kennis', vraagt de auteur het zo: 'Interessanter dan het *of* is het *hoe*: onder welke voorwaarden en binnen welke grenzen leveren literaire teksten bruikbare informatie voor andere historici dan literatuur-historici?' (131). Hij geeft er een genuanceerde uitwerking aan, met een gevoelige antenne voor de esthetische functie van een poëtische tekst.

Zoals gezegd is de schrijver geïnteresseerd in literaire processen van productie en receptie. Daar is de band tussen materiële werkelijkheid en poëtische verschijningsvorm hecht en herkenbaar. Twee van de mooiste hoofdstukken in dit boek gaan over de relatie tussen het historisch meetbare en de veranderingen in het literaire systeem: 'Het jeugdig publiek van de 'nieuwe liedboeken' in het eerste kwart van de zeventiende eeuw' en 'De bestudering van populaire literatuur uit de zeventiende eeuw'. Beide demonstreren bij uitstek de kwaliteiten van Grootes' werk: veelzijdig, verrassend, en vernieuwend.

Arie Jan Gelderblom

K.-Kl. Weber, *Johan van Valckenburgh. Das Wirken des niederländischen Festungsbaumeisters in Deutschland 1609-1625* (Dissertatie Hamburg 1993, Städteforschung A XXXVIII; Keulen, Weimar, Wenen: Böhlau, 1995, vi + 214 blz., DM78,-, ISBN 3 412 04495 4).

Op 29 augustus 1991 werd in het centrum van Hamburg de Johan van Valckenburghbrug ge-